

Bartosz Trojanowski

CHRZEST DZIECKA PRZY ZGODZIE TYLKO JEDNEGO RODZICA

Wstęp

Wśród wielu kwestii, które pojawiają się we współczesnym życiu Kościoła jest problem chrztu dzieci, które posiadają dwoje rodziców, jednak pomiędzy nimi nie ma zgody co do wychowania religijnego dzieci. Coraz częściej mają miejsce również sytuacje, kiedy ta rozbieżność pojawia się już na początku życia potomstwa i pojawia się brak zgody na udzielenie sakramentu chrztu św. przez jednego rodzica. Przyczyny tego faktu mogą być różne, jednakże celem tego artykułu jest rozważenie kwestii możliwości udzielenia tego pierwszego sakramentu inicjacji chrześcijańskiej w przypadku, kiedy jedno z rodziców wyraźnie sprzeciwia się takiemu obrzędowi religijnemu.

1. Przepisy prawa kanonicznego w kontekście zgody rodziców na chrzest dziecka

Wśród przepisów prawa kanonicznego znajduje się jeden kanon Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ wyraźnie odwołujący się do zgody rodzica przy chrzcie św. dziecka, ale także należy wspomnieć przepisy odwołujące się do władzy rodzicielskiej oraz określające obowiązki rodziców katolickich względem ich potomstwa, wypływające z przyjętych przez nich sakramentów chrztu św., bierzmowania oraz małżeństwa.

W KPK/83 podane są, oprócz elementów wymaganych do ważności sakramentu chrztu, również warunki do godziwego jego udzielenia. W przypadku dziecka jednym z warunków jest zgoda osób, które posiadają prawną opiekę nad dzieckiem, a mianowicie wymaga się, aby na chrzest „zgodzili

Ks. DR BARTOSZ TROJANOWSKI, I Katedra Teologii Dogmatycznej, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu; adres do korespondencji: Plac Katedralny 14, 50-329 Wrocław, Polska; e-mail: b.trojanowski@hadak.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0158-1647>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej: KPK/83].

się rodzice lub przynajmniej jedno z nich, lub ci, którzy ich prawnie zastępują” (kan. 868 §1, 1°). Niemalże w identycznym brzmieniu ten przepis jest zapisany w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich (kan. 681 §1, 2°)².

Chociaż warunek ten jest wymagany do godziwości, a nie ważności udzielanego sakramentu, należy pamiętać, że taki warunek wypływa z prawa naturalnego [Tejero 2011, 667] i chociaż nie wpływa na ważność udzielanego sakramentu, to jednak lekceważenie go w istotny sposób naruszałoby porządek naturalny, na którego straży Kościół zawsze powinien stać. Już św. Tomasz z Akwinu wyjaśnia istotę tego problemu, co prawda podejmując kwestię rodziców niewierzących, jednak kwestia pochodzenia z prawa naturalnego władzy rodzicielskiej nie jest zależna od wyznawanej religii. Św. Tomasz uzasadnia praktykę Kościoła, aby nie chrzczyć dzieci rodziców niewierzących wbrew ich woli w sposób następujący: „Toteż byłoby sprzeczne z naturalną sprawiedliwością, gdyby udzielano chrztu takowym dzieciom wbrew ich rodzicom, podobnie jak gdyby kogoś mającego używanie rozumu ochrzczono wbrew jego woli. Byłoby również niebezpieczne dla dzieci w ten sposób ochrzczonych, jako że te dzieci rodziców niewierzących łatwo wróciłyby do niewiary z powodu naturalnego do nich przywiązania” (S.Th. III, q. 68, a. 10).

Jednakże, zgoła inna kwestia zachodzi, kiedy chodzi o zgodę rodziców, a właściwie jej brak w przypadku rodziców lub prawnych opiekunów, którzy są katolikami. Prawodawca powszechny w tym samym kanonie KPK/83 zapisał, że w przypadku braku zgody rodziców katolickich, w niebezpieczeństwie śmierci, godziwie udziela się chrztu św. takiemu dziecku (kan. 868 § 2) [Trojanowski 2018, 163-80]. Pozostaje w tym kontekście przyrzeć się godziwości chrztu św. w momencie kiedy zgodę na sakrament chrztu św. dziecka wyraża tylko jeden rodzic, a drugi wyraźnie się temu sprzeciwia.

Punkt pierwszy kan. 868 § 1 KPK/83 zawiera stwierdzenie o wymogu zgody rodziców, lub przynajmniej jednego z nich, aby godziwie ochrzcić dziecko. Niektórzy komentatorzy wyraźnie stwierdzają, że w przypadku braku niebezpieczeństwa potrzebna jest zgoda obojga rodziców, przede wszystkim ojca, ponieważ prawo naturalne, a konkretnie *patria potestas*

² *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002 [dalej: KKKW].

daje rodzicom władzę do dysponowania co do przyszłości ich dzieci [Pinto 2002, 540]. Prawodawca nie wspomina o kwestii, co należy zrobić w przypadku, kiedy jedno z rodziców wyraża zgodę na chrzest św., a drugie wyraźnie się temu sprzeciwia. Można stwierdzić, że zgodnie z literą przepisu prawa, wypełnia się w takim przypadku warunek do godziwości, ale należy także zdawać sobie sprawę, że takie sytuacje rodzą wiele trudności i dlatego należy dogłębniej przestudiować przypadek, w którym pojawia się sprzeciw drugiego rodzica. Należałoby dodać, rodzica, który nie został prawnie pozbawiony praw rodzicielskich. Szczególnie uzasadnione jest rozważanie możliwości udzielenia sakramentu chrztu św. dziecku w sytuacjach, w których rodzice nie mieszkają już razem, a decyzja jednego z rodziców katolickich jest podyktowana racjami niezwiązanymi z kwestiami duchowymi (np. walka o opiekę, wynegocjowanie kwestii majątkowych). Warto zauważyć, że taki katolicki rodzic sprzeciwiając się udzieleniu sakramentu chrztu swojemu dziecku nie realizuje zadań, do których zobowiązuje go moralność chrześcijańska oraz prawo kanoniczne (kan. 867 KPK/83). Nie można tutaj podnosić braku perspektywy wychowania dziecka w wierze katolickiej skoro o chrzest prosi rodzic, pod którego stałą opieką jest dziecko. Niemniej należy pokreślić, że trudności i zawłość każdego takiego przypadku powinny być jednak przedstawione do oceny ordynariuszowi miejsca, który powinien rozpatrzyć każdą sytuację indywidualnie.

Pomocne w szczegółowej interpretacji przepisu kan. 868 § 1 może okazać się przestudiowanie przepisu zawartego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.³, którego to kan. 750 można określić jako źródło obecnie obowiązującego przepisu. Dawny przepis zawierał dyspozycję, że poza niebezpieczeństwem śmierci wolno ochrzcić dziecko niechrześcijan, pod warunkiem jednak, że zapewni się jego katolickie wychowanie oraz przy spełnieniu warunków: 1) gdy godzą się na to rodzice lub opiekunowie, albo przynajmniej jedno z nich; 2) gdy brak ojca, matki, dziadka, babki lub opiekunów, względnie utracili oni prawo do dziecka lub nie mogą go w żaden sposób wykonywać (kan. 750 § 2 KPK/17). Chociaż przepis ten dotyczy rodziców niechrześcijańskich, to jednak jego treść może być pewną wskazówką interpretacyjną. Po pierwsze wymagana jest perspektywa chrześcijańskiego wychowania, zgoda przynajmniej jednego z rodziców (wtedy nie jest to przeciwne prawu naturalnemu, ponieważ władza rodzicielska jest

³ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

uszanowana), lub kiedy nie ma rodziców i opiekunów albo zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Te dwa aspekty: perspektywa chrześcijańskiego wychowania oraz pozbawienia władzy rodzicielskiej są istotne w interpretacji kan. 868 § 1 KPK/83 w przypadku sprzeciwu drugiego rodzica.

W kwestii władzy rodzicielskiej KPK/83 stanowi, że przed osiągnięciem pełnoletności, co w prawie kanonicznym jest związane z ukończeniem osiemnastego roku życia, osoba jest małoletnia (kan. 97 § 1 KPK/83), a następnie stwierdza, że „w wykonywaniu swoich uprawnień osoba małoletnia podlega władzy rodziców lub opiekunów, z wyjątkiem tych spraw, w których małoletni na podstawie prawa Bożego lub kanonicznego są wyjęci spod ich władzy [...]” (kan. 98 § 2 KPK/83). W porównaniu do kan. 98 § 1 KPK/83, w którym mowa, że „osobie pełnoletniej przysługuje pełne wykonywanie jej uprawnień”, w drugim paragrafie jest podkreślona zasada, że małoletni ma również prawa, jednak w wykonywaniu tychże uprawnień podlega władzy rodziców.

KPK/83, podobnie jak polski *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*⁴, nie zawiera definicji władzy rodzicielskiej, jednak można ją określić jako zespół obowiązków i praw rodziców lub opiekunów względem małoletniego potomstwa, mających na celu zapewnienie dzieciom należytej pieczy i strzeżenie ich interesów. W związku z tym należy stwierdzić, że podstawą władzy rodzicielskiej jest dobro dziecka [Borucki 2005, 262].

Władza rodzicielska, jak podkreśla prawodawca w kan. 98 § 2 KPK/83, nie jest nieograniczona, może podlegać ograniczeniom oraz wyjątkom, w takich sprawach, które z mocy prawa Bożego lub kanonicznego wyjątkowo małych spód władzy rodziców lub opiekunów [de Fuenmayor 2004, 699]. Istotne jest również stwierdzenie kan. 98 § 2 KPK/83: „[...] co do ustanowienia opiekunów oraz ich władzy, należy zachować przepisy prawa cywilnego, chyba że w prawie kanonicznym co innego zastrzeżono albo biskup diecezjalny uznał w pewnych przypadkach, ze słusznej przyczyny, że należy zaradzić temu przez ustanowienie innego opiekuna”. W przypadku, kiedy będzie następowała rozbieżność między postanowieniami prawa cywilnego i prawa kanonicznego w kwestiach duchowych, będzie zatem miało pierwszeństwo postanowienie prawodawcy kościelnego. Takie sytuacje mogą

⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. z 2020 r., poz. 1359 [dalej: k.r.o.].

pojawić się w przypadku rozbieżności decyzji rodziców co do przyjęcia sakramentu chrztu św. ich dziecka.

2. Podstawy prawne w cywilnym prawodawstwie polskim

W interesującej nas kwestii istotnym będzie przeanalizowanie przepisów k.r.o., który określa zasady spełniania władzy rodzicielskiej. Art. 92 k.r.o. stanowi, że dziecko pozostaje aż do pełnoletności pod władzą rodzicielską. Kodeks ten określa, podobnie jak KPK/83, że pełnoletnim jest ten, kto ukończył osiemnasty rok życia. Jedynie kobieta, która ukończyła szesnaście lat i uzyskała zgodę sądu na zawarcie małżeństwa wcześniej osiąga pełnoletność (art. 10 § 1 k.r.o.) [Borucki 2005, 262].

Tak jak w przypadku prawa kanonicznego, prawodawstwo państwowe przewiduje ograniczenie pełni władzy rodzicielskiej np. do zmiany nazwiska dziecka, które ukończyło już trzynaście lat, potrzebna jest jego zgoda (art. 90 § 1 k.r.o.). Ten artykuł potwierdza tezę, że w prawodawstwie państwowym już z mocy prawa władza rodzicielska nie jest nieograniczona, a dodatkowo należy podkreślić, że przepisy k.r.o. stanowią, że „jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd w wyroku ustalającym pochodzenie dziecka może orzec o zawieszeniu, ograniczeniu lub pozbawieniu władzy rodzicielskiej jednego lub obojga rodziców” (art. 93 § 1 k.r.o.).

Zasadą jest, że władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, a w konsekwencji każde z nich jest zobowiązane i uprawnione do jej wykonywania (art. 97 § 1 k.r.o.). W przypadku, kiedy rodzice nie pozostają ze sobą w związku małżeńskim (np. na skutek rozwodu) i nie mieszkają razem, to wtedy sąd może powierzyć wykonywanie tej władzy jednemu z nich, ograniczając władzę drugiego do określonych obowiązków i uprawnień (art. 107 k.r.o.). Jednakże o istotnych sprawach dziecka rodzice muszą rozstrzygać wspólnie (art. 97 § 2 k.r.o.). Za takie sprawy należy uznać m.in. wybór imienia dziecka, wyjazd za granicę, wybór szkoły, przynależność do organizacji, leczenie [tamże, 263]. W tym kontekście rodzi się problem, czy do takich istotnych spraw należy zaliczyć możliwość przyjęcia sakramentu chrztu św. Z pewnością Kościół nie może określić przyjęcia sakramentu przez dziecko jako sprawę małoistotną czy wręcz nieistotną, a zatem powstaje pytanie, czy w katalogu tych spraw również powinno pojawić się istotne wydarzenie dla życia duchowego dziecka?

3. Dokumenty prawne podkreślające zasadę niezależności i autonomii Kościoła i państwa

W kwestii możliwości realizacji własnej jurysdykcji przez Kościół katolicki na terenie Rzeczypospolitej Polskiej najistotniejszym dokumentem jest *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*⁵. Należy podkreślić, że jest to dokument o charakterze bilateralnym w randze umowy międzynarodowej, podpisany przez Stolicę Apostolską z najwyższymi organami władzy państwowej danego kraju, na zasadzie partnerstwa stron w sprawach dotyczących sytuacji Kościoła na danym terytorium, wywierający skutki prawne dla obu stron [Krukowski 2013, 231]. Umowa taka wyróżnia się tym, że obowiązuje w dwóch porządkach prawnych, jednocześnie jest źródłem prawa w porządku kościelnym i państwowym. Jest to możliwe z tego względu, że zarówno Stolica Apostolska jak i państwo, z którym jest podpisywany konkordat, są uznawane jako dwa suwerenne podmioty stosunków międzynarodowych [Tenże 2000, 390]. W porządku kościelnym stanowi prawo partykularne dla danego Kościoła na terytorium państwa, z którym został podpisany konkordat. W hierarchii źródeł prawa kanonicznego konkordat jest wyżej od KPK/83 (kan. 3 KPK/83). W porządku państwowym taka umowa międzynarodowa zajmuje pozycję wyższą od ustawy zwykłej [Tenże 2017, 169]. *Konkordat* gwarantuje swobodę realizacji jurysdykcji Kościoła: „Przestrzegając prawa do wolności religijnej, Państwo zapewnia Kościołowi Katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego” (art. 5 *Konkordatu*). Wskazuje on wyraźnie na zasadę niezależności i autonomii jako zapewnienie możliwości realizacji swojej misji dla obu podmiotów. „W znaczeniu prawnym autonomia oznacza możliwość stanowienia sobie prawa i rządzenia się nim w swojej dziedzinie. Niezależność zaś oznacza taki stopień autonomii danego bytu w stosunku do innego, który wyklucza ingerencje każdego z nich w wewnętrzne sprawy drugiego. Znaczenie obu tych atrybutów w sensie prawnym jest w pewnej mierze zbieżne, gdyż niezależność jest najwyższym stopniem autonomii” [Góralski i Pieńdyk 2000, 11-12]. Dlatego, chociaż w wielu dokumentach będzie używane pojęcie autonomii, to jednak warto podkreślić, że w kwestiach

⁵ *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r.*, Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318 [dalej: *Konkordat*].

sakramentalnych Kościołowi będzie przysługiwała zasada niezależności jako najwyższy stopień autonomii.

Podobnie ustawa *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 17 maja 1989 r.⁶ stwierdza, że „Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami” (art. 2).

Najlepszym komentarzem do tych przepisów będą postanowienia sądów powszechnych, w szczególności Sądu Najwyższego, gdyż są one stosowane w praktyce jako wykładnię prawa, a jednocześnie orzeczenia stanowią wskazania dla sądów powszechnych w Polsce.

4. Orzecnictwo sądów powszechnych

Respektowanie prawa kanonicznego w polskim systemie prawnym potwierdzają wyroki Sądu Najwyższego w procesach kasacyjnych, których „podstawowym celem [...] jest ochrona interesu publicznego przez zapewnienie jednolitości wykładni oraz wkład Sądu Najwyższego w rozwój prawa i jurysprudencji”⁷.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 lutego 2005 r. uznał autonomię prawa kanonicznego w stosunku do prawa państwowego przez przyjęcie skuteczności norm prawa kanonicznego na forum państwowego porządku prawnego. W rozpatrywanej sprawie kasacyjnej chodziło o kwestie majątkowe, jednakże w sprawie przeplatały się dwa porządki prawne. Sąd Najwyższy, przywołując art. 2 u.s.p.k.k. stwierdził, że jeżeli w prawie kanonicznym zawarte są przepisy o ważności lub nieważności jakiegoś aktu, to należy tak je traktować w prawie państwowym⁸. Wprawdzie wyrok zapadł w sprawie majątkowej, jednakże powołanie się na autonomię wynikającą z art. 2 u.s.p.k.k. już nie pozostaje bez znaczenia; jest to sygnał, że w sprawach tych dwóch porządków należy brać pod uwagę przepisy u.s.p.k.k.

Sąd Najwyższy uchwałą z dnia 19 grudnia 2008 r. rozstrzygał również kwestie majątkowe kościelnej osoby prawnej. W tym kontekście sędziowie Sądu Najwyższego musieli ustalić istotne zależności dotyczące dwóch

⁶ Dz. U. z 2019 r., poz. 1347 [dalej: u.s.p.k.k.].

⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 2019 r., sygn. akt IV CSK 390/18, Lex nr 2640719. Zob. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2000 r., sygn. akt II CZ 178/99, OSNC Nr 7-8, poz. 147.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2005 r., sygn.. akt. IV CK 582/04, Lex nr 176007.

porządków prawnych: kanonicznego i państwowego. W uzasadnieniu prawnym przytoczono kilka wcześniejszych decyzji Sądu Najwyższego dotyczących respektowania prawa kanonicznego: „Zbliżony problem był już przedmiotem rozważań w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W sprawie, w której spór dotyczył ważności umowy poręczenia kredytu zawartej między kościelną osobą prawną a bankiem, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97 (nie publ.), stanął na stanowisku, że kompetencje organów kościelnej osoby prawnej należy ustalać na podstawie jej statutu, czyli prawa wewnętrznego, a skutki naruszenia tych kompetencji oceniać na podstawie art. 39 § 1 w związku z art. 38 i art. 35 k.c. Z kolei w sprawie, w której parafia rzymskokatolicka reprezentowana przez proboszcza zawarła z bankiem umowę kredytu bez wymaganej zgody właściwego biskupa diecezjalnego, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00 (OSP 2003, nr 9, poz. 115), uznał, że umowa kredytu była nieważna ze względu na jej sprzeczność z prawem określającym sposób działania parafii jako kościelnej osoby prawnej. Stwierdził, że przepisy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm. – dalej: „u.s.p.k.k.”) określają organy kościelnych osób prawnych, ale nie wskazują zakresu ich kompetencji. Ze względu na uznaną w powołanej ustawie autonomię Kościoła nie wchodzi jednak w grę system określania reguł zachowania osoby prawnej w stosunkach zewnętrznych przepisami wydanymi przez prawodawcę państwowego ani statutami kontrolowanymi na etapie rejestracji, trzeba zatem przyjąć, że regulacja taka pozostawiona została samemu Kościołowi, co wyraża art. 2 u.s.p.k.k., stanowiący, że Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcją oraz zarządza swoimi sprawami”⁹.

Po raz kolejny w orzecznictwie Sądu Najwyższego pojawia się powołanie na autonomię Kościoła katolickiego, a źródłem prawa w porządku państwowym jest u.s.p.k.k.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r. wyjaśnia rozumienie art. 2 u.s.p.k.k.: „Za podstawę oddziaływania tego kodeksu na wspomnianą umowę nie można uznać – inaczej niż przyjęto w zaskarżonym wyroku (por. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00, OSP 2003, nr 9, poz. 115) – art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła

⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., sygn.. akt III CZP 122/08, OSNC 2009, Nr 7-8, poz. 115.

Katolickiego. Przepis ten jest przejawem, a w każdym razie próbą zadeklarowania przez władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej u schyłku lat osiemdziesiątych, wyrażonej obecnie w art. 25 Konstytucji oraz art. 1 Konkordatu, zasady autonomii i niezależności państwa oraz kościołów. Zgodnie z tą zasadą, państwo nie jest uprawnione do regulowania spraw wiary, a prawo kanoniczne – w przypadku Kościoła Katolickiego – nie wywiera bezpośrednich skutków w sferze państwowego porządku prawnego. Tylko wyjątkowo, gdy państwo wyrazi taką wolę w ustawie lub umowie międzynarodowej, prawo kanoniczne może wywoływać skutki w określonej sferze państwowego porządku prawnego. Przez „swe sprawy”, w których Kościół, zgodnie art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, rządzi się własnym prawem, należy więc rozumieć, podobnie jak się przyjmuje na tle art. 5 Konkordatu, jedynie – ujmując rzecz w uproszczeniu – sprawy ściśle religijne oraz majątkowe wewnątrzkościelne. Nie należą tu natomiast sprawy reprezentacji kościelnych osób prawnych wobec osób trzecich; ze względu na występowanie w tych sprawach osób trzecich, przynależą one do sfery państwowego porządku prawnego¹⁰.

Wyrok Sądu Najwyższego wyraźnie stwierdza, że w sprawach ściśle religijnych, na mocy art. 5 *Konkordatu* oraz art. 2 u.s.p.k.k., Kościół rzeczywiście cieszy się autonomią, a przez to rządzi się własnym prawem, tzn. prawem kanonicznym. Chociaż ten wyrok nie dotyczy kwestii sakramentalnej, to jednak w sprawach sakramentalnych oraz innych kwestiach „ściśle religijnych” może mieć zasadnicze znaczenie w przyszłym orzecznictwie sądów państwowych.

W przypadku sprawy dotyczącej sakramentu chrztu św., w którym nie było wyrażonej zgody drugiego rodzica, należy przytoczyć wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Decyzją Sądu oddalono powództwo, gdyż nie zostały naruszone żadne dobra osobiste strony powodowej (ojca), a nawet jeśliby traktować o naruszeniu władzy rodzicielskiej, to nie miało ono miejsca, ponieważ strona pozwana (matka) kierowała się dobrem swojego dziecka, a nie pragnieniem działania na niekorzyść powoda¹¹. To rozstrzygnięcie, chociaż nie jest wyrokiem Sądu Najwyższego, a w związku z tym nie kształtuje jurysprudencji sądownictwa państwowego, to jednak może stanowić

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., sygn. akt IV CK 108/03, OSNC 2005, Nr 4, poz. 65.

¹¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 marca 2010 r., sygn. akt I ACa 22/10, Lex nr 1120090.

sygnał jak sprawy sakramentalne mogą być rozpatrywane na szczeblu sądów pierwszej i drugiej instancji.

5. Propozycja rozwiązania kwestii problematycznej

Po przedstawieniu podstaw prawnych, na które należałoby powołać się przy rozwiązywaniu tej kwestii, niezbędne jest również wskazanie argumentów, które posłużyć mogą jako wyznaczniki, lub inaczej, warunki umożliwiające zakwalifikowanie konkretnej sytuacji do omawianej kwestii, a przez to, do zastosowania w konkretnym przypadku proponowanego rozwiązania.

5.1. Duchowe pozbawienie władzy rodzicielskiej katolików

W przypadku kiedy rodzice lub jeden rodzic, który w świetle prawa cywilnego nie został pozbawiony praw rodzicielskich sprzeciwia się udzieleniu sakramentu chrztu św. swojemu dziecku, wtedy należałoby rozważyć czy prawodawca w kan. 868 § 1 KPK/83 zezwalając na zgodę tylko jednego rodzica, tak jak w kan. 868 § 2 KPK/83 nie dopuszcza w takim przypadku duchowego pozbawienia władzy rodzicielskiej¹². Takie postępowanie dotyczyłoby oczywiście rodzica, który jest katolikiem, ponieważ przywołany przepis dotyczy wiernych obrządku łacińskiego (kan. 1 KPK/83) lub jeśli chodzi o rodzica wywodzącego się z katolickich obrządków wschodnich (kan. 1 KKKW), wtedy należy odpowiednio odwołać się do kan. 681 KKKW.

¹² O duchowym pozbawieniu władzy rodzicielskiej pisałem przy omawianiu trudności interpretacyjnych kan. 868 § 2 KPK/83: „Można zatem stwierdzić, że prawo do szczęścia wiecznego przez uzyskanie pewności zbawienia jest nadrzędnym prawem niż władza rodzicielska. Już Benedykt XIV podkreślał, że *patria potestas* powinna ustąpić przed *favor fidei*. Ktoś mógłby upierać się przy tym, że norma kanoniczna lekceważy zatem nauczanie soborowe co do wolności religijnej rodziców lub że ogranicza ich prawo naturalne do stanowienia o ich dzieciach. Jednak w wielu systemach prawnych jest obecna norma, że jeżeli rodzice w sposób rażący zaniedbują obowiązki wobec swoich dzieci mogą być pozbawieni władzy rodzicielskiej. Nikt takich przepisów nie kwestionuje i nie uważa ich za naruszenie podstawowych praw rodzicielskich. Dlatego nie należy uważać kan. 868 § 2 jako przeciwstawienie się wolności religijnej czy naturalnemu prawu władzy rodzicielskiej, ponieważ rodzice mają obowiązek troski, by dzieci otrzymały chrzest św. (por. kan. 226 § 2; 1136). Jeśli rodzice, którzy są chrześcijanami, takiego obowiązku nie wypełniają, a dziecko znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci to słusznie można stwierdzić, że śmierć wyjmuje spod władzy rodzicielskiej takie dziecko. Dziecko zostaje ochrzczone w wierze Kościoła, dla większego dobra duchowego – zbawienia wiecznego” [Trojanowski 2018, 175-76].

Skoro mowa jest o władzy rodzicielskiej przy takiego rodzaju działaniach rodziców, które ma na celu dobro dziecka, należałoby wspomnieć, jakie obowiązki prawo Boże i prawo kościelne nakłada na katolickich rodziców. W KPK/83 w różnych miejscach można znaleźć obowiązki rodziców katolickich w kwestii ich potomstwa. Nie stanowią one odrębnego tytułu, tak by można było się spodziewać ich katalogu, jednak nie zmienia to faktu, iż prawo Boże i kościelne stawia te zadania i domaga się ich należytego wypełniania, ponieważ chodzi o dobro duchowe dzieci. Te przepisy to między innymi: obowiązek ochrzczenia dziecka jak najszybciej po urodzeniu (kan. 867); troska o to, by dziecko prowadziło życie chrześcijańskie odpowiadające przyjętemu stanowi (kan. 872); powinność czuwania rodziców nad przyjęciem sakramentu bierzmowania przez ich dzieci w odpowiednim czasie (kan. 890); oraz o to, aby dzieci po dojściu do używania rozumu zostały odpowiednio przygotowane i jak najszybciej dopuszczone do przyjęcia pierwszej Komunii Świętej, po uprzedniej spowiedzi sakramentalnej (kan. 914); obowiązek rodziców do formowania dzieci w wierze i praktyce życia chrześcijańskiego słowem i przykładem (kan. 774 § 2); obowiązek i zarazem prawo rodziców do doboru środków i instytucji umożliwiających katolickie wychowanie potomstwa (kan. 793); obowiązek rodziców do kierowania dzieci do szkół zapewniających wychowanie katolickie (kan. 798).

W prawie kanonicznym oraz w literaturze kanonistycznej jest obecne stanowisko, którym jest możliwość pozbawienia lub ograniczenia władzy rodzicielskiej w konkretnych sytuacjach. Takie stanowisko wydaje podzielać się E. Szczot, która przywołuje argument, iż „osoba małoletnia może sprzeciwić się woli swoich rodziców czy opiekunów tylko wtedy, gdy chodzi o ochrzczenie lub wychowanie jej w religii akatolickiej. Wówczas władza rodzicielska doznaje ograniczenia na podstawie prawa Bożego lub kanonicznego zgodnie z kan. 98 § 2 KPK. Dopiero po ukończeniu 14 roku życia dziecko może sprzeciwić się woli rodziców” [Szczot 2015, 228]. B. Zubert jest jednak zdania, że pomimo przysługującego Kościołowi specyficznego i tylko jemu właściwego obowiązku wychowawczego, taki obowiązek w stosunku do uprawnień i obowiązków rodziców jest wtórny, a przez to nie może on tych uprawnień rodzicielskich nie uwzględniać, zastępować czy pomijać. W świetle nauki Soboru Watykańskiego II o zbawieniu, uważa Zubert, nie można obecnie chrztu dziecka w niebezpieczeństwie śmierci wbrew woli rodziców ani usprawiedliwiać, ani uzasadniać koniecznością jego wiecznego zbawienia [Zubert 2005, 588]. Jednakże nie można

się zgodzić z tą argumentacją z kilku względów, oprócz tych już przytoczonych¹³, należy również stwierdzić, że sam KPK/83 jest inspirowany nauczaniem Soboru Watykańskiego II i trudno jest zgodzić się, że w tak istotnej kwestii jak sakrament chrztu św. sprzeciwiałby się nauczaniu ojców tego soboru. Tym bardziej należy stać na takim stanowisku, iż w 2016 r. została dokonana konkordancja obu Kodeksów, a przy jej okazji zmiana w kan. 868, a mianowicie dołożono trzeci paragraf, ale nie dokonano żadnej zmiany w dwóch poprzednich, co stanowi również potwierdzenie przez prawodawcę mocy obowiązującej tego prawa. Dlatego zdania przeciwne należy uznać za błędne.

5.2. Pierwszeństwo prawa kanonicznego nad cywilnym w sprawach dotyczących prawa Bożego

Na podstawie kan. 98 § 2 KPK/83 należy stwierdzić, iż ustawodawca powszechny potwierdza, że „ustanowienia opiekunów oraz ich władzy, należy zachować przepisy prawa cywilnego, chyba że w prawie kanonicznym co innego zastrzeżono albo biskup diecezjalny uznał w pewnych wypadkach, ze słusznej przyczyny, że należy zarządzić temu przez ustanowienie innego opiekuna” (kan. 98 § 2 KPK/83). Ten fragment kanonicznej normy kodeksowej potwierdza pierwszeństwo prawa kanonicznego nad cywilnym, kiedy oba porządki prawne stoją ze sobą w sprzeczności lub w obu porządkach są odmienne (choć niekoniecznie sprzeczne) przepisy prawne. Ten przepis jest powtórzeniem warunków zawartych w kan. 22 mówiącym o „kanonizacji” prawa cywilnego w przypadkach, kiedy odsyła do nich prawo kościelne, na ile nie jest ono przeciwne prawu Bożemu i o ile w prawie kanonicznym nie ma innych zastrzeżeń (kan. 22 KPK/83). Można stwierdzić, że w kan. 98 § 2 przepis prawa kanonicznego zawiera generalną zasadę ustawodawcy powszechnego o pierwszeństwie prawa kanonicznego nad cywilnym, szczególnie w zakresie prawa Bożego, ale także w kwestiach normowanych przez prawo kanoniczne¹⁴.

5.3. Obowiązujący Konkordat i u.s.p.k.k.

Również źródła prawa państwowego stwierdzają autonomię Kościoła. Art. 1 *Konkordatu* stwierdza: „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska

¹³ Zob. przypis 12: O duchowym pozbawieniu władzy rodzicielskiej.

¹⁴ Podobną opinię przedstawia: de Fuenmayor 2004, 700.

potwierdzają, że Państwo i Kościół Katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”. Dlatego art. 5 *Konkordatu* można traktować jako uszczegółowienie tych zasad autonomii i niezależności Kościoła w jego zakresie, o których mowa jest w przytoczonym już art. 1 [Borecki 2019, 37]. W konsekwencji powyższych założeń tego dokumentu jest zapewnienie państwa o możliwości swobodnego wypełniania swojej misji przez Kościół katolicki oraz wykonywanie jego jurysdykcji zgodnie z prawem kanonicznym [Dyduch 2016, 145].

Podobnie u.s.p.k.k. stwierdza, że „Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami” (art. 2). W literaturze artykuł ten jest określany tytułem „Skuteczność prawa kanonicznego i swobodne wykonywanie władzy”. Artykuł budzi największe wątpliwości w praktyce i jest przedmiotem głębokich analiz. Przepis określa autonomię prawa kanonicznego wobec prawa polskiego. W hipotezie przepisu zawarte jest, że Kościół katolicki może rządzić się własnym prawem oraz zachować swobodę w wykonywaniu władzy duchownej oraz jurysdykcyjnej. Kościół katolicki może także zarządzać swobodnie swoimi sprawami. Zakres tej autonomii prawa kanonicznego jest przedmiotem badań naukowych oraz jurysprudencji, w drugiej kolejności jest kwestia ustalenia relacji pomiędzy oboma porządkami prawnymi [Rakoczy 2008, 30]. Należy bowiem zauważyć, że oba porządki prawne oddziałują na siebie w mniejszym lub większym stopniu. Jak przedstawiał I. Grabowski „trzy są kategorie spraw, które podlegają bądź Kościołowi, bądź państwu: duchowe, ziemskie i mieszanej natury” [Grabowski 1949, 53]. W perspektywie analizowanego zagadnienia należy stwierdzić, że ewidentnie kwalifikują się one jako duchowe, a w konsekwencji jako te, które zdecydowanie podlegają Kościołowi. W języku prawnym ustawy należałoby wpisać je w określenie „swe sprawy”.

5.4. Jurysprudencja sądów państwowych

Linia orzecznicza, w szczególności decyzje Sądu Najwyższego, stanowiące jurysprudencję w prawie polskim, czyli praktyczne zastosowanie prawa w sprawach, które zostały poddane pod ocenę sądów. W prawie polskim jest ona również źródłem prawa dla sądów. W konsekwencji można stwierdzić, że przytoczone wyroki i uchwały Sądu Najwyższego stwierdzają, mimo

iż prawo kanoniczne nie może być źródłem prawa w porządku prawnym, to jednak uznanie autonomii prawa kanonicznego w umowie bilateralnej jaką jest *Konkordat* oraz w u.s.p.k.k., a te natomiast są aktami normatywnymi w prawie polskim, powoduje to, że w praktyce sądy muszą zważać również na przepisy prawa kanonicznego szczególnie w *rex mixtae*. W przypadku spraw duchowych Sąd Najwyższy potwierdził, że sprawy religijne należą do spraw własnych Kościoła, a na podstawie obowiązującego prawa Kościół katolicki cieszy się autonomią w tych kwestiach i państwo, a przez to również sądy państwowe, nie są kompetentne do oceny tych przepisów. To właśnie prawo kanoniczne jest właściwym w kwestii stanowienia prawa co do sakramentów. W tej kwestii należy wspomnieć, że sąd rodzinny nie powinien podejmować sprawy różnicy zdań co do spraw duchowych pomiędzy rodzicami (art. 92 § 2 k.r.o.), ponieważ sprawy duchowe należą do kompetencji Kościoła, a zatem autonomia prawa kanonicznego w tej materii pozostawia możliwość udzielenia sakramentu chrztu św. dziecku, kiedy tylko jeden z rodziców wyraża na to zgodę, nawet jeśli drugi wyraźnie się temu sprzeciwiłby.

Konkluzja

Władza rodzicielska rodziców jest uwzględniana przez porządek prawny Kościoła katolickiego. Jednakże w przypadkach, kiedy cel władzy rodzicielskiej tj. dobro dziecka, nie jest realizowany, a w przypadku prawa kanonicznego będzie to dotyczyło dobra duchowego dziecka, władza ta może zostać ograniczona. W sytuacjach kiedy jeden z rodziców prosi o chrzest św. swojego dziecka, a drugi się temu sprzeciwia, mimo iż sam jest katolikiem i z jego chrztu wypływają w tej sytuacji pewne obowiązki moralne i prawne. Należy zauważyć, że takie działanie ewidentnie oddala dziecko od dobra duchowego, a co za tym idzie władza takiego rodzica podlega ograniczeniu. W tej materii należy uznać niezależność prawa kanonicznego i dlatego powoływanie się na prawodawstwo państwowe nie może pozbawić prawa do sakramentu dziecka, o który w sposób właściwy prosi rodzic posiadający prawo do opieki, który jednocześnie musi być gwarantem katolickiego wychowania takiego potomka. Każdy przypadek należy rozpatrywać oddzielnie. Najlepiej decyzję pozostawić ordynariuszowi miejsca. W ten sposób należy postępować w przypadkach, kiedy rodzice mają odmienne zdanie na temat przyjęcia przez ich dziecko sakramentu chrztu św., jednak nie jest one spowodowane różnicą religii czy wyznania, a jedynie czynnikami

ludzkimi, które nie są związane z kwestiami duchowymi. Sytuacja różnicy zdań może pojawiać się coraz częściej ze względu na różne czynniki społeczne, które dotyczą polskie rodziny (np. rozwód, utrudnianie kontaktów z dzieckiem itd.).

PIŚMIENNICTWO

- Borecki, Paweł. 2019. „Funkcja stabilizacyjna konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzecząpospolitą Polską z 1993 r.” *Przegląd Prawa Publicznego* 5:29-46.
- Borucki, Janusz. 2005. „Istotne obowiązki małżeńskiej w świetle przepisów prawa kanonicznego i polskiego.” *Studia Włocławskie* 8:250-66.
- Dyduch, Jan. 2016. „Konkordat Polski 1993 instrumentem zgody narodowej.” *Prawo Kanoniczne* 59, nr 4:137-50.
- de Fuenmayor, Amadeo. 2004. „Can. 98.” W *Exegetical commentary on the Code of Canon Law*, t. I, red. Ernest Caparros, Patrick Lagges, Ángel Marzoa Rodríguez, i in., 608-700. Chicago: Wilson & Lafleur. Midwest Theological Forum.
- Góralski, Wojciech, i Andrzej Pieńdyk. 2000. *Zasada niezależności i autonomii państwa i Kościoła w konkordacie polskim z 1993 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Grabowski, Ignacy. 1949. *Prawo kanoniczne*. Wyd. 4. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Krukowski, Józef. 2000. „Konkordat jako instrument normalizacji stosunków między Kościołem a demokratycznym państwem świeckim.” *Prawo Kanoniczne* 43, nr 3-4:387-402.
- Krukowski, Józef. 2013. *Kościelne prawo publiczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krukowski, Józef. 2017. „Konkordaty Jana Pawła II.” *Studia Prawnicze KUL* 72:169-85.
- Pinto, Pio V. 2002. *Commento al Codice di Diritto Canonico*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Rakoczy, Bartosz. 2008. *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Szczot, Elżbieta. 2015. „Władza rodzicielska a wolność religijna dziecka w prawie kanonicznym.” *Annales Canonici* 11:217-34.
- Tejero, Eloy. 2011. „Przyjmujący chrzest.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 665-69. Kraków: Wolters Kluwer Polska.

- Trojanowski, Bartosz. 2018. „Trudności interpretacyjne kanonu 868 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Kwestie prawne i teologiczne.” *Kościół i Prawo* 7(20), nr 1:163-80. <http://dx.doi.org/10.18290/kip.2018.7.1-13>
- Zubert, Bronisław W. 2005. „Chrzest dziecka wbrew woli rodziców. Próba krytycznej wykładni kan. 868 § 2 KPK 1983.” W *Pro iure et vita. Wybór pism*, red. Elżbieta Szczot, 573-91. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Chrzest dziecka przy zgodzie tylko jednego rodzica

Abstrakt

Artykuł jest analizą prawną problemu chrztu św. dziecka w przypadku, kiedy wyraża zgodę tylko jeden rodzic, a drugi wyraźnie się temu sprzeciwia. Ze względu na specyfikę problemu przeanalizowano przepisy prawa dwóch porządków prawnych: prawa kanonicznego oraz polskiego prawa państwowego. W ten sposób można było wykazać autonomię Kościoła katolickiego w sprawach duchowych, a w konsekwencji autonomię prawa kanonicznego w stanowieniu prawa co do sakramentów. Taką autonomię potwierdzają źródła prawa państwowego: *Konkordat między Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską* oraz *ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*. W praktyce autonomia ta jest szanowana, co można określić na podstawie orzecznictwa polskich sądów.

Słowa kluczowe: władza rodzicielska, sakramenty, prawo kanoniczne, prawo polskie, jurysdykcja Kościoła

Baptism of a Child with the Consent of Only One Parent

Abstract

The article is an analysis of law according to the problem of Baptism of child in the situation that only one parent gives consent and the other parent expressly disagrees. Due to the specificity of the problem, the provisions of two legal orders were analysed: canon law and Polish state law. In this way, it was possible to demonstrate the autonomy of the Catholic Church in spiritual matters, and as a consequence, the autonomy of canon law in legislating on the sacraments. Such autonomy is confirmed by the sources of state law: the Concordat between the Republic of Poland and the Holy See, and the act on relations between the State and the Catholic Church. In practice, this autonomy is respected, which can be determined on the basis of the jurisprudence of Polish courts.

Keywords: parental authority, sacraments, canon law, Polish law, jurisdiction of the Church

Information about Author: REV. DR. BARTOSZ TROJANOWSKI, 1st Department of Dogmatic Theology, Pontifical Faculty of Theology in Wrocław; correspondence address: Plac Katedralny 14, 50-329 Wrocław, Poland; e-mail: b.trojanowski@hadak.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0158-1647>